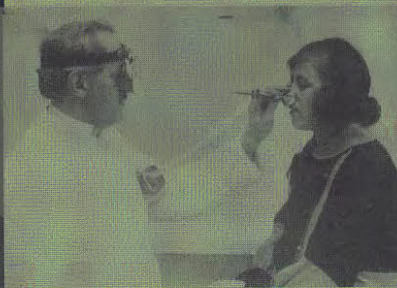
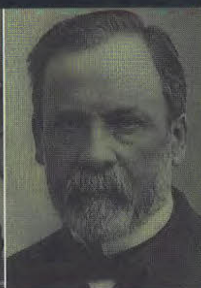

prof.dr. M.J. van Lieburg

DE OP TIJD SCHRIJFT

*Een selectie van
bronteksten uit het
Nederlands Tijdschrift
voor Geneeskunde
1857-1957*

Erasmus Publishing

DE TIJD OP SCHRIJF

*Een selectie van bronteksten uit het
Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde
1857-1957*

door
prof.dr. M.J. van Lieburg

ERASMUS PUBLISHING
Rotterdam 2007

NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT VOOR GENEESKUNDE,

TEVENS ORGAAN DER

NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST.

ONDER REDACTIE VAN

Dr. G. A. N. ALLENÉ.	Dr. A. H. ISHAKIS.
" C. DE BORDES.	Prof. F. W. KRIEGER.
" J. E. C. VAN CAMPEN.	Dr. L. LEHMANN.
" J. L. CHAMFLEURY VAN IJSSELSTEIN.	" C. A. J. A. OUDEMANS.
" L. ALM COHEN.	" J. PENN.
Prof. J. VAN DEEN.	" M. POLANO.
" J. VAN GEVENS.	" J. N. RAMAEL.
Dr. J. P. GILDENRESTER.	" F. J. J. SCHMIDT.
" K. M. GILFAY.	Prof. G. E. VOORHELM SCHNEEVOOCT.
" C. GORÉE, 1 ^{ste} Off. v. gez. 2 ^{de} kl.	Dr. J. M. SCHKANT.
Prof. H. J. HALBERTSMA.	Prof. A. B. SIMON THOMAS.
Dr. A. W. M. VAN HASSELT, Off. v. gez. 1 ^{ste} kl.	Dr. J. TEIXEIRA DE MATOS.
" A. HEYNSIUS.	" J. W. R. TILANUS.
" E. F. HOYACK.	" J. ZEEMAN.

Comité van Redactie: C. GORÉE, J. PENN, G. E. V. SCHNEEVOOCT, J. W. R. TILANUS en J. ZEEMAN.

EERSTE JAARGANG.

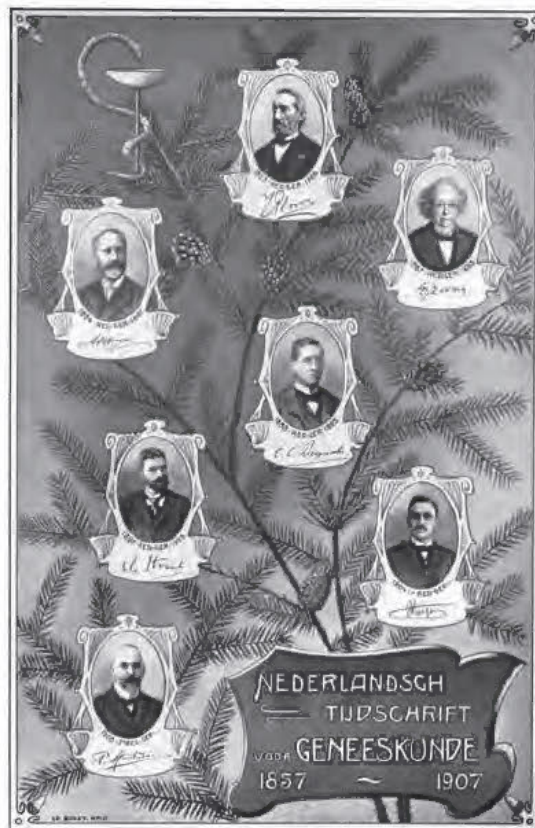
AMSTERDAM,
H. A. FRULINK.
1857

[Afb. 1]. De titelpagina van het eerste nummer van het NTvG, afgedrukt op ware grootte (26,5 x 18,5 cm).

'Het uiterlijke van ons *Tijdschrift* wisselde weinig af. In 1865 zag men in, dat het groote formaat van ons *Tijdschrift* een minder handig formaat was, men besloot den gewonen octavo-form (=15x23 cm, v.L.) aan te nemen en het blad zelve te splitsen, in een *Weekblad*, dat de korte opstellen benevens de berichten zoude bevatten en in een Tweede Afdeeling, waarin de grootere stukken en de meer uitgebreide boekaankondigingen en de Handelingen der Algemeene Vergadering der Maatschappij zouden opgenomen worden. Jaren lang ging dat goed, tot elks bevreemding, slechts één enkele maal werd er van de Tweede Afdeeling wat te veel geveerd, door het opnemen van een Rapport, dat een gansch boekdeel verdient genoemd te worden. Sinds 1880 echter is die Afdeeling verdwenen en het *Tijdschrift* een werkelijk weekblad met dag en datum geworden, dat, door des vereischte meer bladen dan één te geven, ook voor uitgebreider stukken plaats heeft' [A.H. Israëls, Toespraak in de 25ste Algemeene Vergadering der Vereeniging, NTvG 26 (1882) II, 220-229; citaat p. 226].

Over het NTvG

De verschijning van het eerste nummer van het NTvG kort na de jaarwisseling van 1857 was een nieuwe mijlpaal in de ontwikkeling van de Nederlandse geneeskunde tijdens de roerige jaren tussen de oprichting van de NMG (1849) en de afkondiging van de Wetten van Thorbecke (1865). In een 'Aan den lezer' presenteerde het 'Comité van redactie' (de hoofdredactie) het nieuwe tijdschrift als een orgaan dat 'der waarheid ... haren arm, der wetenschap hare offers' wilde bieden. Gebrek aan historisch besef kan het NTvG niet worden verweten: in 1882 markeerde de Vereeniging die het tijdschrift nog altijd beheert, haar 25-jarig bestaan met een kleine bundel die als zelfstandige uitgave naast het NTvG verscheen. In 1907 was het gouden jubileum aanleiding tot de uitgave van een feestelijk eerste nummer van de 51e jaargang. De redacteur-gérant Hendrik Burger (→C34) riep daarin de geschiedenis van het NTvG in herinnering (→A2) en een aantal prominente medici gaven een historische terugblik op de ontwikkeling van hun vakgebied (→A21, A42, A65). Tegelijk verscheen een monumentale prachtuitgave waarin Constant C. Delprat *De geschiedenis van de eerste 50 jaren van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde 1857-1907* (1907) beschreef. Bovendien startte de Vereniging de uitgave van een serie *Opuscula selecta Neerlandicorum de arte medica*, waarin klassieke medische werken uit de Nederlandse geneeskunde opnieuw zouden worden uitgegeven, zo nodig met een vertaling van de Latijnse tekst. In deze serie zijn tot 1958 in totaal 19 delen verschenen.

[Afb. 2]. De leidende redacteurs van het NTvG gedurende de eerste halve eeuw van zijn bestaan. In chronologische volgorde v.b.n.b.: Jan Penn, Jan Zeeman, Ambroise A.G. Guye, Constant C. Delprat, Manuel Straub en Hendrik Burger. Sinds 1900 fungeerde Pieter Muntendam als tweede redacteur.

Adres der Redactie: Van Eeghenstraat 128, Amsterdam Z.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde
TEVENS ORGAAN VAN DE NEDERLANDSE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST.

Deel en Zeventigste aflevering. — Weekblad — 2 Januari 1922. — I. No. 1

Abonnementenprijs: f. 25.— per jaar; voor leden der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunde (mits zij het tijdschrift dienst van de uitgeverij betrekken): f. 24.—. Afzonderlijke nummers f. 0.75. Advertenties: f. 5.— regels f. 2.50, elke regel meer f. 0.50; te te worden afsluitend aan het ANNONCE-AGENTSCHAP D. BETHENKAMP, N.Z., Voorburgwal 346 (bij 't Goud), Tel. 2094, AMSTERDAM C.

DE ERVEN F. BOHN N.V., Uitgevers, HAARLEM. Postbus 500.

Behandeling van jicht en reumatische aandoeningen met

MIERENZUUR

Onze steeds toernemende naam in onze Mierenzuurpreparaten is het een bewijs, dat H.H. Merck een de werking bij vooruitgang trevender v.p. Van deze preparaten, die wij leveren onder de namen:

URTINATRI I tegen chronische aanvallen van reumatische, reuma, tenagte en artritis.
URTINATRI II tegen acute aanvallen van bovenstaande aandoeningen.
URTIPHAN tegen jicht, uraemische diathese en alle ziekten, die op jicht beruilen.

zenden wij aan H.H. Merck gratis proefpakket, literatuur en afschriften van door Geneeskundigen hier te lande bereikte resultaten.

N.V. Koninklijke Pharmaceutische Fabrieken v.b. Brocades-Stheeman & Pharmacia
Middel - Amsterdam - 's-Gravenhage - Rotterdam - Soest

Vertegenwoordiging in Ned. Oost-Indië:
Wirma WILLEM ITALIA, Chineseesche Voorstraat 37, SOERABAJA.

Wij vestigen tevens twee kantoren op onze moderne en vooral praktische

Apotheek-Installaties
voor Apotheekhoudende Geneeskundigen.

Onze installaties kunnen **dadelijk** worden geleverd en zijn te bezichtigen in onze kantoren te MEPEL, 's-GRAVENHAGE en AMSTERDAM.

Wie de latere ontwikkelingen wil volgen, leze het opstel van de bekende redacteur-gérant Gérard A. van Rijnberk (→C1) bij de opening van de 66e jaargang (1922), en vooral het gedenkboek dat bij het eeuwfeest in 1957 verscheen, geschreven door Christiaan Th. Valkenburg (*Geschiedenis van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde gedurende de tweede halve eeuw van zijn bestaan*) en de historische studie over 'de derde 50 jaar' van het Tijdschrift, geschreven door J. van der Meer en S. van 't Hof en verschenen in 2007. Het omvangrijke, ruim honderd pagina's tellende vierde hoofdstuk van het eerstgenoemde gedenkboek geeft een beschrijving van de wetenschappelijke inhoud van het NTvG in de periode 1907-1956. Bijna alle jubileumjaren waren voor de reactie van het NTvG aanleiding om de desbetreffende jaargang met een historische terugblik en soms ook een serie historische bijdragen te openen (zie de literatuurwijzer).

[Afb. 3]. Omslag van een NTvG-nummer uit 1932. Deze omslagen met advertenties werden bij het inbinden – helaas – meestal verwijderd. Voor de geschiedschrijving van de geneeskundige praktijk en de gezondheidszorg bieden deze advertenties (vanwege bijv. farmaceutische reclames en personeelsadvertenties) interessante gegevens.

[A1] Aan den lezer (1857)

Zoo verschijnt dan met den aanvang van eenen nieuwen jaarkring het eerste nummer van het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*. Met de ernstigste voornemens, met de beste wenschen treedt het de wereld in, waarin zoo velen het met belangstelling tegemoet zagen. Immers tot dusverre werd niemand door onze geneeskundige journalistiek bevredigd. Allen, redacteuren en uitgevers, medearbeiders en lezers moesten in haar de treurige gevolgen van versnippering van kracht erkennen. De oogst op den akker der wetenschap kan toch bij ons nooit rijk genoeg zijn, om zoovele tijdschriften, als tot dusver bestonden, met genoegzamen voorraad van bruikbare stoffe te voorzien. Vandaar algemeene kwijning, vaak ongeregelde verschijning. De uitgevers vonden in het gering getal hunner abonneenten naauwelijks schadevergoeding voor gemaakte onkosten. Den redacteurs en medearbeiders ontging veelal zelfs het regtmatige loon voor besteden tijd en moeite. En bij de lezers, die niet alle tijdschriften in eigendom konden of wilden bezitten, was de belangstelling in hunnen inhoud reeds verflaauwd of geheel geweken, wanneer zij hun, soms maanden later, te midden der circulerende lectuur van enig leesgezelschap, onder de oogen kwamen.

Levendig werd dan de behoefte gevoeld aan zamen-smelting van meerdere, ja, aan de uitgave van een tijdschrift, dat aan aller billijke eischen zou kunnen voldoen en de geneeskundige wetenschap op eene voor ons land waardige wijze zou kunnen vertegenwoordigen. Herhaalde pogingen tot dit doel, door enkele individus in het werk gesteld, mislukten. De Nederl[andsche] Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst besloot daarom op hare laatste algemeene Vergadering, met genoegzaam eenparige stemmen, het werk op te nemen, en te beproeven een tijdschrift in het leven te roepen, dat zowel door deugdelijkheid en volledigheid van inhoud behoorde uit te munten, als door zijnen geringen prijs voor iedereen verkrijgbaar moest zijn, opdat het eene eigene plaats in de boekerij van allen zou kunnen innemen. Op deze wijze wilde zij ditmaal aan hare roeping beantwoorden, en den wetenschappelijken band tusschen de geneeskundigen van ons vaderland naauwer toehalen, de wetenschappelijke belangen der geneeskunstoefenaren op waardige wijze behartigen en de Nederlandsche geneeskundige wetenschap en kunst krachtdadig bevorderen en uitbreiden.

Door ruimte van geldelijke bijdragen wilde zij niet slechts eene onderneming tot stand brengen en jaarlijks schragen, waarvan zij zich de schoonste vruchten voor de wetenschap beloofde, maar ook tevens haren leden geene onbelangrijke voordeelen bij den aankoop van het tijdschrift verzekeren, waardoor zij zijne algemeene verspreiding onder hen hoopte te bevorderen. Hare liberale schikkingen omtrent de redactie hebben aan

deze de noodige vrijheid en daardoor kracht gelaten, zonder welke ook op wetenschappelijk gebied geene deugdelijke werkzaamheid, geene bevredigende ontwikkeling verwacht kunnen worden. Eere zij haar daarvoor toegebragt en de ruimste belooning valle haar daarvoor in het welslagen harer pogingen ten deel!

De uitnoodiging tot deelneming aan de redacteurs der verschillende tijdschriften gedaan, werd door de toetreding van de meesten hunner beantwoord. Het beroep op de belangstelling der geneeskunstoefenaren werd door een aantal abonnementen gevolgd, waardoor de onderneming weldra mogelijk geworden was. Ja, van den materielen kant mag men haar als genoegzaam gewaarborgd beschouwen, vooral, indien een steeds toenemend aantal abonneenten haar tot uitbreiding en verbetering in staat blijft stellen. Maar hoe duidelijker hierdoor de belangstelling van de geneeskundigen gebleken was, des te meer beseften de reeds toegetredene redacteurs hunne verplichting om niets te verzuimen, wat den bloei van het Tijdschrift zou kunnen verzekeren. Daarom besloten zij nog eenige mannen tot deelneming aan de redactie uit te noodigen, van wier kunde en ijver zij overtuigd waren en op wier krachtige medewerking zij zouden mogen rekenen.

Zodoende is eene redactie tot stand gekomen, die althans door talrijkeheid waarborgen biedt voor eene veelzijdige vertegenwoordiging onzer wetenschap, terwijl de vereeniging van zoo veel krachten in één ligchaam de doeltreffende verdeling van den arbeid mogelijk maakt. De voorstaande lijst van mederedacteurs wijst aan, wat men van elk hunner te wachten heeft. Bijzondere lust of rijpere studie, rijkere ervaring of ruimere hulpmiddelen hebben aan elk hunner zijne bijzondere taak aangewezen. Wordt zij door allen trouw behartigd, dan voorzeker zou de redactie mogen meenen in hare zamenstelling de kracht te bezitten om de geheele geneesk[undige] wetenschap en kunst in al hare onderdeelen genoegzaam te vertegenwoordigen. Maar verre zij van haar de waan, dat die vertegenwoordiging haar, als bij uitsluiting, zou zijn voorbehouden. Neen, volmondig erkent zij de bevoegdheid en de verdiensten van zoo vele uitstekende mannen van wetenschap, die buiten haar staan en met aandrang roept zij de medewerking van allen in, wien de wetenschap ter harte gaat, die haar door de openbaarmaking van eigen degelijk onderzoek zouden kunnen bevorderen, die door mededeeling van de resultaten van eigen deugdelijke ervaring de kunst zouden kunnen verrijken.

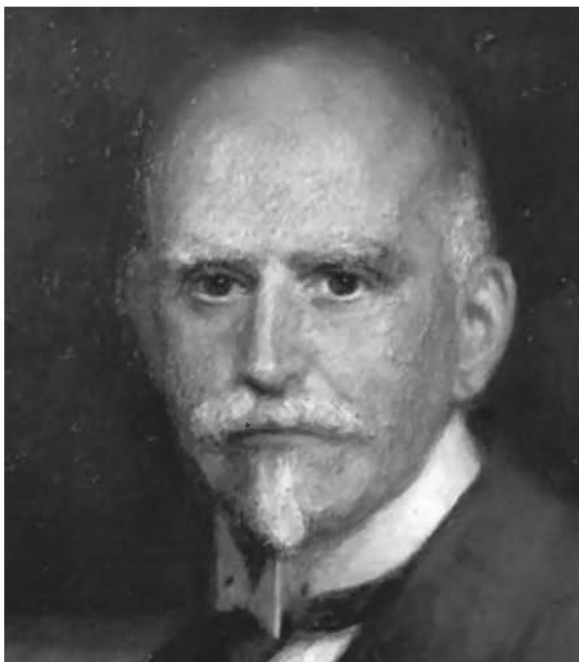
Zij wil zich slechts als het orgaan beschouwen, dat den oorspronkelijken, echt wetenschappelijken arbeid van allen zoo veel mogelijk tot een geheel vereenigt; als het middel, waardoor de vrucht van den arbeid van het buitenland, gezift en gezuiverd, op Nederlandschen bodem wordt overgeplant.

Ook de kritiek, zelfs onderlinge kritiek, wenscht zij geenszins uit te sluiten; want zij erkent daarin den zuurdesem voor de wetenschap, den waarborg tegen oppervlakkigheid en voorbarigheid, den spoorslag tot naauwgezetheid en ijver. Desniettemin verlangt zij daarbij die omzigtigheid niet uit het oog te verliezen, die den verstandigen vorscher kenmerkt; die grondigheid in acht te nemen, die alleen der wetenschap heilzaam wezen kan; die onpartijdigheid niet te verzaken, die alleen met waarheidsliefde bestaanbaar is en eindelijk alle kritiek in dien bescheiden toon te houden, die voegzaam is tusschen leden van éénen stand, die zoo wel op wederzijdsche welwillendheid als op achting van buiten prijs behooren te stellen. Op gelijken toon wil zij de kwestien van den dag behandeld en de maatschappelijke belangen van de geneeskunstoefenaren behartigd hebben, met stipte inachtneming van ieders regten, met billijke waardering van ieders gevoelen.

Ook op zuiver wetenschappelijk terrein mag en zal de strekking van het Tijdschrift geene uitsluitende zijn. De redactie mag niet om de theorie te believeen, de eischen der praktijk uit het oog verliezen; maar evenmin zal zij door eene al te beperkte, al te eenzijdige praktische rigting, de regten der zuivere wetenschap, der theoretische studie verwaarloozen. Beider doel komt ten slotte op hetzelfde neder: uitbreiding onzer kennis, veredeling onzer kunst. Naauwgezet zal zij er derhalve naar streven om de feiten, waarop de praktijk meent te kunnen steunen, zoo veel mogelijk weten-

schappelijk toe te lichten, opdat hunne waarde duidelijker te voorschijn trede. Eveneens zal zij er naar trachten om de theoretische bespiegelingen aan de praktijk te toetsen, de theoretische stellingen op de kunst toe te passen, opdat beider ineensmelting hoe langer zoo inniger tot stand kome. Waar die echter vooralsnog niet mogelijk is, of voorbarig geacht moet worden, wil zij de onbetwistbare regten zoowel der theorie en der openbaring van wetenschappelijk onderzoek, als der praktijk, dat voertuig der kunst, en der resultaten van zuivere ervaring laten gelden. Daarom voor haar geene eenzijdigheid, geen absolutisme; maar veelzijdigheid en eclecticisme. Wáár zij meent de waarheid te kunnen vinden, zal zij haar opsporen en mededeelen. Van den geheelen gang der wetenschap behoort zij kennis te dragen; zij moet ze vervolgen tot zelfs op de zijpaden, waarop hare beoefenaren gevaar loopen van de waarheid af te wijken en zich in dwaling te verliezen. Zij wil noch eenige uitsluitende leer vertegenwoordigen, noch eenige uitsluitende rigting voorstaan, maar der waarheid wil zij haren arm, der wetenschap hare offers bieden.

Verdien en deze pogingen uwe sympathie, begunstig haar dan met uwe deelneming, steun haar met uwe kracht, opdat het hooge doel, waarnaar zij streeft, steeds meer en meer door haar bereikt worde en onthoud haar uwe welwillende toegevendheid niet, waar hare krachten, in weerwil van goeden wil en ijverig streven, te kort moge ten schieten.

[Afb. 4 en 5]. Naast de hoofdredactie onder leiding van de redacteur-gérant speelden de opeenvolgende redactie-secretarissen (ook wel tweede redacteurs genoemd) een belangrijke rol bij de totstandkoming van de Tijdschrift-afleveringen. De medicus Pieter Muntendam (afb. 4), die in de jaren 1899-1927 in die functie werkzaam was, werd door Van Rijnberk 'het vliegwiél' van het NTvG genoemd, een penvoerende dokter van een zeldzaam conservatisme, 'zoo behoudziek, zóó afkeerig van nieuwigheden, zóó wars van elke, zelfs kleinste, verandering'. Na zijn overlijden volgde Emma Sluiter (afb. 5), een promovenda van Van Rijnberk, hem op. Sinds 1951 bekleedde de arts Mozes M. Hilfman de functie van secretaris. Gedrieën schreven zij de vele honderden teksten in onder meer de rubrieken binnen- en buitenlandse berichten.

[A2] H. Burger, *Het gouden feest van het Tijdschrift* (1907)

Toen vijftig jaren geleden ons Tijdschrift werd geboren, verdrongen zich rondom zijn wieg heel een schaar van bloedverwanten, wier vreugde ongeveinsd was, vreugde over de eindelijke vervulling van vurig gekoesterde verwachtingen, vreugdevolle verrassing ook over de zeldzame afmetingen en het gezonde voorkomen van den pas geborene. In het groote bed naast de wieg lag, stralend van geluk, de jonge moeder, de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. Haar blijdschap – behoeft het wel gezegd! – was inniger dan die van al de anderen. De zwangerschap was niet zonder bezwaren verlopen. Meer dan eens was het gevaar voor een wreede verstoring van haar hartewensch zeer dreigend geweest. Haar voldoening, en dankbaarheid waren ten volle gerechtvaardigd!

In zijn herdenkingsrede bij het zilveren feest van het Tijdschrift geeft Israëls (*NTvG-bundel*, 1882) een geschiedkundige uiteenzetting ter verklaring van het vreemdsoortige feit, dat dit blad, van zijn intrede in de wereld af, zich niet als een zwakke zuigeling, maar als een krachtig volwassen man vertoonde. Ziehier de feiten: Terwijl tusschen de jaren 1840-1850 in de ziektekunde een volslagen omwenteling was tot stand gekomen en de heilkunde in al haar afdeelingen haar wedergeboorte en opheffing vierde, vonden al deze gewichtige gebeurtenissen, dit krachtig streven naar licht en vooruitgang slechts luttel weerklank in de vaderlandsche geneeskundige pers. De innerlijke waarde van deze hield allermint gelijken tred met haar steeds klimmende uitbreiding. ‘De versnippering van krachten moest tot een zwak leven leiden’, zei Donders in zijn openingsrede van de negende Algemeene Vergadering der Maatschappij (*NTvG* 1857), ‘een zwak leven, dat men zelfs door een parasitisch teren op vreemde sappen niet kon verbergen’. Een door het hoofdbestuur in 1856 benoemde commissie (waarover hieronder meer) dacht er niet anders over: Veel, zeer veel, werd er in de geneeskundige bladen van die dagen gevonden, ‘wat den tijd, aan de lezing besteed, ter nauwernood waard is en er alleen maar uit gebrek aan betere stoffe in werd opgenomen’. Zij spreekt het dan onbewimpeld uit, dat niet alleen geen der bestaande tijdschriften, maar dat ook deze alle tezamen aan de eischen der journalistiek niet konden voldoen. Multa sed non multum!

Het eigen Tijdschrift der Maatschappij had, trots bekwaamheid en ijver van zijn redacteuren, in de zeven jaren van zijn bestaan slechts teleurstellingen opgeleverd. Volgens Israëls: een tobberij zonder einde; geen Algemeene Vergadering of er werden klachten gehoord over ongeregeld verschijnen; dan was er gebrek aan medewerking; dan was het wetenschappelijk gedeelte te wetenschappelijk; dan weder was de redactie te zwaartillend in het opnemen van stukken; geen einde aan al het klagen! Aan het slot van den eersten jaargang (1850) komt reeds de redactie met een

jammerklacht over gebrek aan medewerking; in de Algemeene Vergadering van 1851 doet de afdeeling Haarlem het voorstel, het Tijdschrift om de drie maanden te laten verschijnen; in 1852 stelt Delft voor, het wetenschappelijk gedeelte te doen vervallen; in 1853 Onderdendam een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid alle Nederlandsche geneeskundige tijdschriften te doen samensmelten tot één. In 1855 brengt de redactie, als Maatschappij-commissie, over dit laatste plan verslag uit en ontkent die mogelijkheid. Het volgend jaar komen (van Groningen en Zutphen) wederom twee voorstellen tot opheffing van het wetenschappelijk gedeelte, óf wel om het tijdschrift niet meer in eigen beheer te houden. Deze voorstellen nopen het hoofdbestuur de zaak andermaal commissoriaal te maken. Deze commissie (Schneevoogt, Penn en Lehmann) komt tot onverwacht bevredigende uitkomsten. Zij wordt met open armen ontvangen door de vooruitstrevende jonge Amsterdamsche geneeskundigen [Gildemeester, Israëls, Penn, Riehm, Schrant en J.W.R. Tilanus], die, na een mislukte poging om de *Geneeskundige Courant* leven in te blazen, het *Nederlandsch Weekblad voor Geneeskundigen* hadden opgericht. Gezamenlijk slaagt men er in, ook de redacteuren van het *Praktisch Tijdschrift voor Geneeskunde*, het *Repertorium* en het *Ned[erlandsch] Tijdschrift voor gerechtelijke Geneeskunde en Psychiatrie* over te halen, zich met de redactie van het *Tijdschrift der Maatschappij* te vereenigen tot één lichaam, dat een nieuw weekblad zal uitgeven, waarin tevens de publicaties der Maatschappij zullen verschijnen.

Deze regeling wordt door de Algemeene Vergadering met bijna eenparige stemmen aanvaard, en door de Nederlandsche geneeskundigen, die ten getale van ruim 900 als inteekenaren toetreden, metterdaad bekrachtigd. Den eersten januari 1857 verschijnt dan, met een staf van 28 redacteuren, het eerste nummer van het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, tevens orgaan der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. Al zijn dus de wetenschappelijke krachten van vele zijden bijeengekomen, het was toch met recht voorwaar, dat ik het Tijdschrift voorstelde als uit den schoot der Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst geboren.

Noopt een herdenkingsdag, als wij heden vieren, tot terugblikkend navorschen, wij zijn zoo gelukkig de aandacht onzer lezers te kunnen vragen voor iets meer dan de geschiedenis van het Tijdschrift alleen. Wij hadden het voorrecht, van den nog altijd jeugdigen J.W.R. Tilanus, den eenigen nog levende van de 28 leden onzer eerste redactie, een opstel te ontvangen over de lotgevallen der Amsterdamsche gasthuizen in de laatste halve eeuw [*NTvG* 1907], een belangwekkend stuk zelf doorleefde geschiedenis, bekorend door den daarin tintelenden glans van een benijdenswaardig helderen levensavond. Deze ons aangeboden feestgave

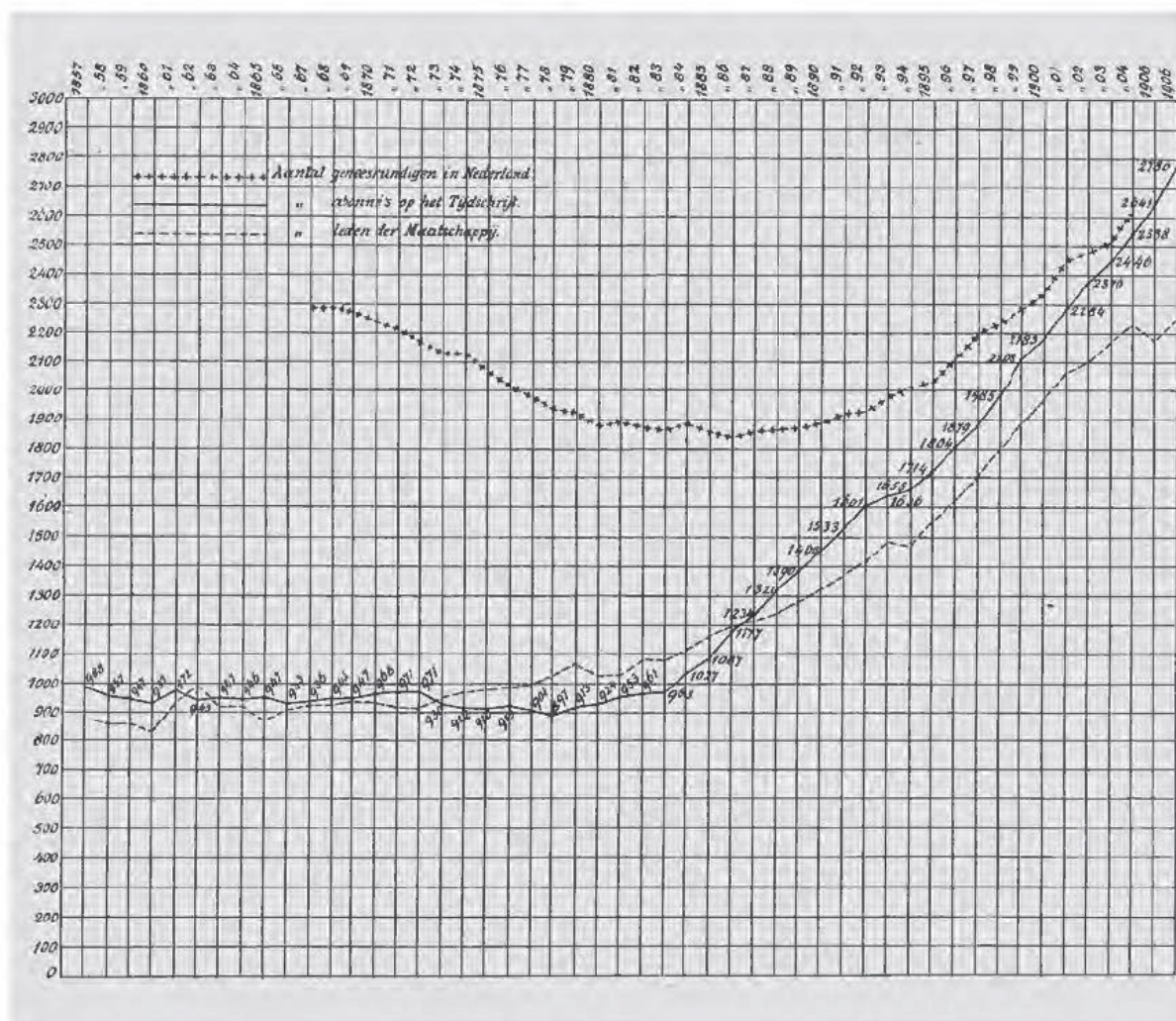
bracht ons op het denkbeeld, voor dit eerste nummer van den nieuwen jaarkring, ook voor andere onderdeelen der groote geneeskunst terugblikkende opstellen uit te lokken. Dank zij de welwillendheid van zoovele op verschillend gebied uitblinkende vakgenooten, zijn wij daarin wel geslaagd.

Geeft men zich rekenschap van den verbazenden vooruitgang der geneeskundige wetenschap en kunst in de afgelopen vijftig jaren: de wederopbouw van heel de ziektekunde op een hechten natuurwetenschappelijken grondslag; de veelzijdige toepassing van natuur- en scheikunde ook op het ziektekundig onderzoek; de buitengemeen vernuftige onderzoekings- en behandelingstechniek in elk onderdeel der geneeskunst; de heelkunde, zich krachtig ontwikkelend onder de zegening der algemeene en plaatselijke verdooving; heel- en verloskunde beide, ruimschoots genietend van de weldaden der aseptis; het ontkiemen en groeien van een dozijn nieuwe takken aan den ouden boom der geneeskunde, welhaast elk voor zich een boom gelijk, vol bloeiend leven, dan dringt de vraag zich op, de gewetensvraag, of het Tijdschrift bij dezen algemeenen vooruitgang niet is ten achteren gebleven, of het hem wel gelukt is, de telkens nieuwe uitkomsten van onderzoek en arbeid bekend te maken bij de Nederlandsche kunstbroeders, of zijn eigen oorspronkelijke bijdragen wel op een hoogte zijn gebleven, niet onwaardig aan die der machtig zich verheffende geneeskundige wetenschap, of, met één woord, de gunstige prognose, die Donders voor vijftig jaren stelde, door de geschiedenis niet is beschaamd. Niemand is minder bevoegd dan wij, op deze vraag een onpartijdig antwoord te geven. Wij kunnen inkeeren tot ons zelve en in gemoede gelooven, ons best te hebben gedaan wij kunnen ons beroepen op den bloei en den welstand van het Tijdschrift, op zijn toeneming in omvang, in lezerstal, in vrijwillige medewerking bovenal. Wij kunnen in deze laatste feiten het bewijs zien van een waarlijk vleierende belangstelling van de zijden der vakgenooten, en, daar wij hun oordeel hoogschatten, langs middelijken weg besluiten tot een niet onbevredigende uitkomst van ons pogen. Ja, men sta het ons toe op onzen feestdag, dat wij ons verhoovaardigen in deze welvaarts-teekenen, waaruit met welwillendheid de gevolgtrekking kan worden gemaakt, dat ons Tijdschrift meer en meer is geworden het algemeen orgaan der Nederlandsche geneeskunde, de onmisbare raadsman van den Nederlandschen geneesheer.

Op bijgaande beschrijvende afbeelding hebben wij in drie krommen weergegeven: (1) het aantal geneeskundigen in Nederland [de gegevens voor deze kromme danken wij aan dr. Ch.H. Ali Cohen. Voor het tijdvak 1857-1867 waren zij niet te verkrijgen, die van 1904 en 1905 nog niet bekend]; (2) dat van de leden der Ned. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst; (3) dat van onze intekenaren. Deze krommen spreken een voor ons beteekenisvolle taal. Men ziet, voor het aantal geneeskundigen, de zeer hoge cijfers in den jongelingstijd van het Tijdschrift, dan een aanmerkelijke

daling in de jaren 1880-1891 en van dien tijd af wederom een thans nog voortgaande stijging. Voorts ziet men hoe de lijnen van Maatschappij en Tijdschrift langen tijd hand in hand gaan en, met slechts onbeduidende golfingen, vrijwel op één hoogte blijven. Van 1884 af gaan zij beide naar boven, de Maatschappij langzaam en gelijkmatig; het Tijdschrift in sneller pas dan zij, haar kruisend in 1887, en sinds 1896 met ongekenden spoed opwaarts strevend. Toch is ook in deze snelle stijging een vaste richting niet te miskennen. Wij rekenen de laatste jaren, bij het opmaken van onze begroting, op een blijvende toeneming van het lezerstal, maar toch werd onze aldus geboekstaafde verwachting telkens weêr overtroffen. Het afgelopen jaar 1906, met een toename van 145, heeft alle vorige overwinningen geslagen. Ook heeft vermoedelijk in dit jaar voor het eerst het aantal intekenaren op het Tijdschrift het getal der geneeskundigen in Nederland overtroffen [noot: Onze geheele oplaag, met inbegrip dus van ruil- en advertentie-exemplaren, is, reeds verscheidene jaren, grooter dan het aantal geneeskundigen in Nederland].

Kritiek is ons niet bespaard gebleven. Vaak was zij makkend, soms scherp en vijandig, enkele malen luide losbarstend en aanstekelijk. In zulke tijden van beroering beschoot zij niet alleen onze muren, maar daverde brutaal uit in ons eigen huis. Wij hebben steeds alle verwijten met ernst gewogen en er meer dan eens ons voordeel mee kunnen doen. Niet zelden waren zij juist, maar lag een afdoende voorziening buiten ons vermogen. Vaak ook waren zij onbillijk en een miskenning van het streven naar onpartijdigheid, dat, voor zoo lang ik kan beoordeelen, bij de redactie steeds heeft voorgezet. Ik heb het van harte toegejuicht dat de commissie, aan wie de Maatschappij de beoordeeling der geneeskundige beroepsbelangen toevertrouwt, onze redactie kwam binnentreden en zij van nabij zou zien, welke beweeggronden hier maatgevend zijn voor de al of niet opneming van ingezonden bijdragen. Zij heeft in de drie jaren van onze samenwerking ook in ruime mate kennis gemaakt met de zorgen van het redacteurschap. Thans kan zij uit eigen ervaring getuigen hoe buitengewoon moeilijk het is, de maatschappelijke geneeskunde en de belangen van den geneeskundigen stand in een weekblad tot hun recht te laten komen. Met deze moeilijkheden heeft de redactie gekampt, ook in tijden toen de Maatschappij zich over deze zaken niet bijster warm maakte. Als voornaam punt prijkten reeds in 1884 de gewichtige sociaal-geneeskundige vragen op de geloofsbelijdenis, door Guye bij de aanvaarding van het redacteursambt afgelegd. Meer dan iemand anders heeft Straub gestreefd naar een degelijke behartiging der beroepsbelangen in het Tijdschrift. Een nieuwe rubriek werd er aan gewijd en in tal van hoofdartikelen getracht belangstelling te wekken voor de openbaar-geneeskundige vragen. Wij gaan in deze richting langzaam vooruit. Wat wij hebben verkregen, danken wij voor een goed deel aan de onvermoeide medewerking van Pinkhof; maar toch blijft er voorloopig nog veel meer te wenschen over.

[Afb. 6]. Grafische voorstelling van (a) het aantal geneeskundigen in Nederland, (b) het aantal leden van de Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, en (c) het aantal intekenaren (abonnees) van het NTvG in de jaren 1857-1906. Het verloop van de grafieken geeft een veelzeggend beeld van de ontwikkeling van de historische positie en rol van zowel het NTvG als van de Maatschappij.

Veel verder, ja tot aan de geboorte van het Tijdschrift, gaan terug de besommingen ter verkrijging van een geregeld overzicht der belangrijkste mededeelingen uit de geneeskundige wereldpers. De eerste redactie, zeer talrijk en zeer veelzijdig saamgesteld, meende zelf te zorgen voor een geregeld stel wetenschappelijke referaten. Dit is mislukt, en tal van pogingen, later door de opeenvolgende redacties aangewend, zijn evenmin ten volle geslaagd. Wij moeten met spijt bekennen, dat, niettegenstaande de groote kennis en de niet genoeg te danken toewijding van vele medewerkers uit vroegere en tegenwoordige tijd, de waan niet mag worden bestendigd, dat wij een eenigszins volledig beeld geven van wat er belangrijks verschijnt op geneeskundig gebied. Ook hier heeft de kritiek veel recht van spreken, maar toch een ieder, die achter de schermen heeft kunnen waarnemen, welke moeiten door onze regie ter verbetering, worden gedaan, zal ons optreden ten tooneele in zachtzinnige termen beoordelen.

Op een belangrijke aanwinst mogen wij met blijdschap wijzen, namelijk het overzicht der weekbladen. Schoon tot den kleinst mogelijken omvang saamgeperst, zijn toch deze overzichten, door het kritisch oordeel en den nauwgezette trouw, waarmee zij worden saamgesteld, van groote waarde. Wijnhoff verzekert zich met dezen stillen arbeid den dank van velen. Oorspronkelijke verhandelingen, het zij met voldoening vastgesteld, komen in steeds ruimer mate bij ons in, dank eenerzijds het sterk gezwollen aantal geneeskundigen, maar anderzijds ook ongetwijfeld een op verblijdende wijze toegenomen lust in wetenschappelijke arbeid. Wij konden diensgevolge, bij de beoordeeling van hetgeen ons wordt toegezonden, kieskeuriger worden, zeer in het belang van onze lezers. Door den vermeerderden omvang van onze nummers zijn wij tevens beter in staat aan elk wat wils te bieden. De rubriek casuïstische mededeelingen wordt, tot ons groote genoegen, steeds meer de plaats,

waar de praktizeerende geneesheeren mededeeling doen van hun ervaringen. Ook de rubriek Verslagen van vereenigingen gewaagt van bestendigen vooruitgang. Het feit, dat de meeste bijzondere vereenigingen ons blad tot hun orgaan hebben gekozen, achten wij van groot voordeel, zoowel voor deze vereenigingen als voor de Nederlandsche geneeskundigen, die aldus voortdurend op de hoogte worden gehouden van wat er wordt gearbeid in al de vertrekken van de groote geneeskundige werkplaats. In een voortreffelijke uiteenzetting van het programma van het Tijdschrift heeft Straub [NTvG 1902] dit wederzijdsche voordeel met weinige woorden scherp gekenschetst, het groote voordeel: voor de practici, dat zij het oog houden op het werk der specialisten, voor dezen, dat zij zich niet méér afzonderen dan noodzakelijk is. Voor één vereeniging houden wij altoos een eereplaats vóór in onze nummers beschikbaar: de Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. Wij gedenken in liefde steeds den band van bloedverwantschap; die ons met haar verbindt, en wanneer, in het huidige tijdperk van rapporten en kort-schrift-verslagen, die band wel eens hinderlijk knelt, doen wij ons best hem niet te voelen, en morren niet.

Ten slotte de personalia. De opperste leiding van ons blad heeft in deze halve eeuw in betrekkelijk weinig handen berust. De eerste 27 jaren regeerden Penn (1857-1860) en Zeeman (1867-1883); dan volgden Guye (1884-1888), Delprat (1889-1895), Straub (1896-1903) en

Burger (sinds 1904); terwijl in 1900 – daar verdeling van den arbeid noodzakelijk was gebleken – Munten-dam als tweede beheerder een zéér belangrijk deel daarvan op zich nam. De redactie besloot, dit herdenkingsnummer met de portretten dezer heeren op te luis-teren.

Intusschen hoe groot ook de waardeering moge zijn, waarop de arbeid mijner voorgangers recht geeft, hoogst onbillijk zou het wezen het Tijdschrift te beschouwen als in hoofdzaak de vrucht van ons werk. Onbillijk jegens de velen, die op even bescheiden als krachtige wijze ons hebben ter zijde gestaan! Van ganscher harte hulde aan heel die rij van werkers, die het onmogelijk is hier allen met namen te noemen, die trouwens nooit openlijke erkenning hebben verwacht, maar in hun arbeid zelf hun voldoening hebben gevonden! Bijzon-dere hulde aan hen, die, niet alleen als erkend vaste, maar metterdaad als geregelde wekelijksche mede-werkers, ons de volvoering onzer taak mogelijk hebben gemaakt. Op gevaar af, er uit ouderen tijd enkelen over te slaan, zij hier dankbaar gewaagd van de veeljarige diensten, door Hanlo, L. Ali Cohen, De Perrot, Delprat, Daniëls, Feltkamp en Pinkhof aan ons blad bewezen. En nu de vlam der dankbaarheid lustig uitslaat, zij met blij gemoed een extra-offerande gewijd aan hen – de namen mag ik niet noemen – die, in en buiten onze redactie, ons met goeden raad voortdurend ter zijde staan. Teleurgestelde inzenders zouden minder geneigd

[Afb. 7]. Groepsfoto, genomen op 9 januari 1932 bij gelegenheid van de viering van het 75-jarig bestaan van het NTvG in de aula van de Universiteit van Amsterdam. Op tafel staat een selectie van de verschenen jaargangen die in de loop der jaren tot lijvige boekdelen in meerdere banden waren uitgegroeid. Volgens het verslag van de bijeenkomst waren aanwezig namens de redactie en het bureau van het NTvG de redacteur-gérant G.A. van Rijnberk, de waarnemend voorzitter Th.E.W. Feltkamp, de secretaresse mej. E. Sluiter, en de leden E.P. Snijders, J. van Ebbenhorst Tengbergen, F.M.G. de Feyfer, J.L.B. Engelhard, C.L. de Jongh. Namens de NMG H. Pinkhof, P.A. de Wilde en C.F. Schreve. Uit de Vereeniging Het Nederlandsch Tijdschrift waren J. van der Hoeve, B. Brouwer, A.J.P. van den Broek, P. Ruitinga, M.A. van Aniel, H. Burger, G.F. Rochat, W.E. Ringer, L. Bouman, W.P.C. Zeeman, E.C. van Leersum, C. Winkler, H. Zeehuisen, G. Grijns, A.H.M.J. van Rooy, J.Ed. Stumpff, R.R. Rochat, D. Schoute, J.J. van Loghem, W.A. Kuenen, mevr. C. de Lange, J. Boeke, W.A.P. Schüffner, L.S. Hannema, C.F.A. Koch, C.T. van Valkenburg, L. Polak Daniëls, N.P. van Spanje, E. Wiersma, W. Nolen en A.A. Hijmans van den Bergh. De aanwezigheid van drie andere NTvG-dames bleef daarbij onvermeld: Theodora Gallas, de 'abactis' van de hoofdredactie- en commissievergaderingen; Mathilde van Rijnberk, de dochter van Van Rijnberk die op het NTvG-bureau werkte, en de juridisch medewerkster Catharina Scheck.

zijn, onze afwijzingen aan persoonlijke overwegingen toe te schrijven, indien zij wisten, dat wij tot zulk een stap eerst overgaan, na inwinning van het op deugdelijke gronden steunend oordeel van volmaakt bevoegde raadslieden.

Bij al ons streven naar vooruitgang en hervorming, hebben wij toch gezorgd het goede te behouden: in 1874 werd de eerste uitgever, H.A. Frijlink, vervangen door F. van Rossen. In zijn zilveren feestrede meent Israëls, dat deze verandering tot heden door allen zeer gewaardeerd wordt. Is ook sedert de oude heer Van Rossen door zijn beide zoons opgevolgd, de waardeer- ring onzerzijds voor de wijze waarop de firma haar taak vervult, is onverminderd gebleven. Hetzelfde geldt onzen drukker: de Wed. H.F. Bakels en Co, daarna de Wed. H.F. Bakels en Zoon, later De Roever Kröber en Bakels. Mogen zij tezamen nog vele jaren hun zorgen besteden aan het aankleeden en verspreiden van het Tijdschrift, bij voortdurend niet slechts het orgaan onzer Maatschappij, maar, gelijk heden, in waarheid het orgaan der Nederlandsche geneeskundigen!

Niet gaarne hadden wij verzuimd bij dit gouden hooggetij onzen lezers een feestgeschenk aan te bieden. Wij hebben gemeend geen beter keuze te kunnen doen dan met een geschiedkundige uitgave, die de vaderlandsche kunstbroeders in kennis zou brengen met eenige belangrijke, oude, geneeskundige geschrif-

ten, en die tevens in het buitenland de herinnering zou wakker roepen aan het aandeel, dat onze landge- nooten hebben gehad in de ontwikkeling der genees- kundige wetenschap. Zoo verschijnt dan op dezen dag onze feestgave als een bundel uitgezochte opstellen van Nederlanders op het gebied der geneeskunst. Naast den oorspronkelijken Latijnschen tekst vindt men de Nederlandsche vertaling, terwijl in de voor het buitenland bestemde uitgave al de opstellen van een overzetting in een der drie meestgebruikte nieuwe talen zijn voorzien. Wij vleien ons, door deze uitgave den geschiedkundigen zin onder de vaderlandsche geneeskundigen aan te wakkeren. Ook hopen wij, dat deze bundel het eerste deel moge zijn, van een op onge- regelde tijden voort te zetten uitgave van herdrukken van Nederlandsche geneeskundige klassieken. Zou er voldoende ruimte beschikbaar zijn geweest, dan was de omvang van dit hoofdstuk verveelvoudigd. De compacte teksten van de eerste jaargangen van het *NTvG* bieden zoveel leerzaams en zoveel interessants, dat de selectie die nu geboden wordt slechts kan dien- en als hors d'oeuvre. Wie daarna lust heeft de oude jaargangen zelf ter hand te nemen, wacht een aangena- me voortzetting van de maaltijd. Een beter panora- misch uitzicht op de geneeskunde van het midden van de negentiende eeuw kan men zich niet voorschotelen.

[Afb. 8]. Portret van Gérard A. van Rijnberk, redacteur-gérant van het *NTvG* in de jaren 1913-1946.

[C1] J.W. Duyff,

In memoriam G.A. van Rijnberk (1953)

Met Van Rijnberk is een mens van uitzonder- lijk formaat, een man van zeer bijzondere en grote qualiteiten, van ons heengegaan. In hem verliezen wij een man die een briljante, versatiele geest paarde aan een scherp, doch bovenal zuiver oordeel; een man in wie een enorme daadkracht samenging met een brandende interesse in al wat waard is gekend te worden. In hem verliezen zijn leerlingen een streng, doch rechtvaardig leraar, een milde, en trouwe, en vaderlijke vriend. Hij was, in de

ware betekenis van het woord, een grand seigneur [...]; hij was een erudiet in de ware zin des woords. Hij was bovendien een man van een grote werkkraft; een voortreffelijk organisator, een uitnemend docent, een be- gaafd experimentator. Hij heeft zich op vele en velerlei wijzen voor de geneeskunde en de geneeskundigen in Nederland grote en blij- vende verdiensten verworven, en zich door zijn werk een duurzaam monument gesticht. Het is in het bijzonder als hoogleraar-directeur van het Amsterdamse physiologische laborato- rium; en als beherend redacteur van het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* dat Van Rijnberk onmiddellijk dan wel middel- lijk, zijn invloed heeft uitgeoefend op een zeer groot deel der Nederlandse artsen.

Na een opleiding bij de beroemde Luciani te Rome reeds op 34-jarige leeftijd geroepen tot het bezetten van de leerstoel in de physio- logie te Amsterdam heeft hij, tot het ogenblik van zijn emeritaat, het laboratorium aldaar met zekere hand geleid, het onderwijs geor- ganiseerd, het wetenschappelijk onderzoek gericht en gestuurd, zijn leerlingen geleid en gevormd. Hij heeft hen opgevoed tot goede experimentatoren, tot onderzoekers met criti- sche zin, en met de intransigente weten- schappelijke eerlijkheid, die de ware man der wetenschap kenmerkt. Hij heeft het laborato- rium gemaakt tot een plaats waar, in het bij- zonder op neuro-physiologisch gebied,

onderzoekingen werden verricht, die hun waarde onverminderd hebben behouden.

Indien hij slechts dit gedaan had, zou het genoeg geweest zijn. Maar Van Rijnberk speel- de het klaar een tweede, niet minder om- vangrijke, niet minder gewichtige en verantwoordelijke taak nog bovendien te ver- vullen als beherend redacteur van het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, dat hij gedurende drie en dertig jaren heeft bestuurd, en dat zijn bijzondere liefde had. Men doet aan de grote verdiensten van ande- ren niet te kort, indien men vaststelt dat het Tijdschrift, zoals het nu is, in wezen nog het Tijdschrift van Van Rijnberk is, en dat het dat in lengte van dagen zal blijven. Ook hier heeft hij, als krachtig bestuurder, als wijs en recht- vaardig arbiter, als voortreffelijk stylist, een invloed uitgeoefend die nauwelijks kan wor- den overschat. Ook dit alles zou ruim vol- doende zijn geweest om hem een ereplaats te verzekeren in het pantheon der Nederlandse geneeskundigen. Maar nog op vele andere manieren is Van Rijnberk actief geweest. Lange jaren redigeerde hij de – mede door zijn bemoeiingen tot stand gekomen – *Archives néerlandaises de physiologie et de phonétique expérimentale*; hij maakte zich verdienstelijk voor de beoefening van de geschiedenis der geneeskunst; hij was een actief lid van verscheidene geleerde genoot- schappen in binnen- en buitenland. [...]

Bijlagen

1. Historische bibliografie van het NTvG

De geschiedenis van het NTvG vindt men uitvoerig beschreven in een drietal gedenkboeken, waarvan er twee bij gelegenheid van een jubileum zijn verschenen. Het eerste gedenkboek, dat over de jaren 1857-1907 ging, verscheen in 1932 van de hand van C.C. Delprat [*De geschiedenis van de eerste 50 jaren van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde 1857-1907* (Haarlem: De Erven F. Bohn, 1932)]: op veilige afstand van de actualiteit van 1907 om zo gevoelige, lopende kwesties in een verder reikend perspectief te kunnen waarnemen. Bovendien gaf het Delprat de mogelijkheid om eerst een uitvoerige studie te wijden aan de voorlopers van het NTvG [De geschiedenis der Nederlandsche geneeskundige tijdschriften van 1680 tot 1857, 71 (1927) I, 3-116 en 1711-1824 en II, 13-86; aangevuld door dezelfde auteur in: Nadere bijdrage tot de geschiedenis van het 'Tijdschrift der Maatschappij' 1850-1856, 73 (1929) 5125-5148]. Bij het eeuwfeest in 1957 verscheen een gedenkboek van de hand van Chr.Th. van Valkenburg [*Geschiedenis van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde gedurende de tweede halve eeuw van zijn bestaan* (Haarlem: Erven F. Bohn, 1957)]. Het uitvoerige hoofdstuk IV, getiteld 'Tijdschrift en wetenschap' (p. 117-229) mag men beschouwen als een belangrijk hulpmiddel bij het bestuderen van de hier geselecteerde bronteksten. Het recent verschenen fraaie gedenkboek van Amsterdamse emeritus-hoogleraar inwendige geneeskunde J. van der Meer en mevrouw S. van 't Hof [*Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde. De derde 50 jaar* (Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum, 2007)] sluit hierop naadloos aan, ook al bestrijkt het de periode die buiten de hier gekozen jaren 1857-1957 valt.

In de schaduw van deze monumentale boekentrits vindt in het NTvG zelf een groot aantal artikelen die de geschiedenis van 'het Tijdschrift' tot thema hebben, of die bij gelegenheid van een jubileum werden geplaatst om de lezers een terugblik te geven op onderdelen van de geneeskunde. In 1882 probeerde A.H. Israëls het 25-jarig jubileum op te luisteren met een bundel artikelen [*Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, tevens orgaan der Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst. Bundel, uitgegeven door de leden der Vereeniging, bij gelegenheid van haar vijf-en-twintig jarig bestaan* (Amsterdam: F. van Rossen, 1882)], maar afgezien van een enkele bijdrage [→A14] en Israëls herdenkingsrede [Toespraak in de 25ste Algemeene Vergadering der Vereeniging, 26 (1882) II, 220-229] was de historische waarde daarvan erg beperkt.

De activiteiten bij het gouden jubileum in 1907 leverden aanzienlijk meer belangwekkende historische bijdragen op. De bijdragen van Burger [→A2]; Pel [→A21]; Korteweg [→A42] en Bruinsma [→A65] zijn in het voorliggende boek opgenomen. Ook de bijdragen van C.A. Pekelharing [De physiologie in Nederland in de laatste halve eeuw, 51 (1907) I, 8-19]; G.C. Nijhoff [Bijdrage tot de geschiedenis der praktische verloskunde en gynaecologie in Nederland (1850-1860), 51 (1907) I, 36-47]; E.C. van Leersum [De dageraad der moderne pharmacologie, 51 (1907) I, 47-51]; Th.A. Quanjer [De militair geneeskundige dienst vóór vijftig jaar en thans, 51 (1907) I, 51-59] en J.W.R. Tilanus [De vernieuwing der stedelijke ziekenhuizen te Amsterdam in de negentiende eeuw, 51 (1907) I, 85-112; vgl. afb. 178a-c] zijn het uit medisch-historisch oogpunt zeer de moeite waard gelezen te worden.

De historische bijdragen die in het kader van de jubileumviering van de NMG (1899) in het NTvG – immers het orgaan van de NMG – werden gepubliceerd en de historische bespiegelingen die de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw ook bij andere auteurs losweekte, gingen aan de medisch-historische reeks van 1907 vooraf [→A11, A13, A15 en A17]. In 1950 lag het initiatief geheel bij de redactie van het NTvG die, op kennelijke instigatie van de zojuist afgetreden redacteur-gérant J.J. van Loghem sr, besloot het ingaan van de tweede eeuwheft te markeren met een reeks artikelen onder de overkoepelende titel 'Het aandeel van Nederland in de vooruitgang der geneeskundige wetenschap van 1900 tot 1950'. Geïmponeerd door hetzelfde gevoel van 'vooruitgang' waarmee men bij de eeuwwisseling in 1900 naar de ontwikkeling van de negentiende-eeuwse geneeskunde had gekeken ('De zegetocht der moderne geneeskunde is zeker nog niet tot staan gebracht', verklaarde Van Loghems opvolger W. Kouwenaar [De nieuwe jaargang, 95 (1951) 4-5]), vergaarde de redactie de kopij voor deze serie. Drie jaar later en dertig artikelen rijker kon de oogst worden gebundeld en door de Vereniging NTvG als boekje onder de eerder genoemde hoofdtitel worden uitgegeven. Voor de bestudering van de voorliggende bronteksten hebben deze artikelen veel te bieden: van J.J. van Loghem over gezondheidsleer [95 (1951) 4-8]; A.J.P. van den Broek over de ontleedkunde [95 (1951) 170-175]; D. Schoute over de heelkunde [95 (1951) 336-345]; E. Huizinga over de keel-, neus- oorheelkunde [95 (1951) 500-506]; W.P.C. Zeeman over de oogheelkunde [95 (1951) 661-672]; J.H. Gaarenstroom over farmacologie en endocrinologie [95 (1951) 762-767]; R. Gispén over microbiologie [95 (1951) 830-839]; R. Gispén over immunologie [95 (1951) 961-968]; M. Straub over pathologische anatomie [95 (1951) 1026-1033]; H. Vos over tuberculose [95 (1951) 1278-1282]; E.A.D.E. Carp over

psychiatrie [95 (1951) 1342-1349 en 2072]; J. Ariëns Kappers over de bouw van het zenuwstelsel [95 (1951) 1406-1412]; H.W. Stenvers over klinische neurologie [95 (1951) 1536-1543]; A.Ch. Ruys over epidemiologie [95 (1951) 1666-1674]; R.A.M. Bergman over anthropologie [95 (1951) 1859-1866]; W. Radsma over fysiologische chemie [95 (1951) 2030-2040]; C.L. de Jongh over inwendige geneeskunde [95 (1951) 2762-2768]; G.C. Heringa over histologie [95 (1951) 3083-3091]; J.E. Dinger over tropische hygiëne [95 (1951) 3718-3723]; W. Kouwenaar over tropische geneeskunde [95 (1951) 3814-3822, aangevuld door Ph.H. Hartz in 96 (1952) 408]; B.C.P. Jansen over voeding en vitamines [96 (1952) 70-73]; J.W. Duyff over fysiologie [96 (1952) 126-130]; J.J. van Loghem over openbare gezondheidszorg binnen de keerringen [96 (1952) 178-183]; R.H. de Waard over röntgenologie [96 (1952) 546-548]; J.J. Zoon over huid- en geslachtsziekten [96 (1952) 730-736]; A.J.M. Holmer over verloskunde en vrouwenziekten [96 (1952) 1054-1058]; B.G. Ziedses des Planten over de neuro-röntgenologie en de neuro-electrologie [96 (1952) 2526-2530]; G.J. Huët over kindergeneeskunde [96 (1952) 2590-2595]; P.J. Waardenburg over erfelijkheidspathologie [97 (1953) 650-656 en 905]; W. Noordenbos jr over neurochirurgie [97 (1953) 716-719] en J.J. van Loghem met een afsluitende bijdrage [98 (1954) 3774].

De viering van het eeuwfeest op 5 januari 1957 werd, behalve met de uitgave van het eerder genoemde gedenkboek van Van Valkenburg, gemarkeerd met een rede van A.J.P. van den Broek [Schets van de geschiedenis van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, 101 (1957) 2099-2102] en de uitgave van een speciaal eerste nummer van de nieuwe jaargang (tevens in de nieuwe lay-out!) met 108 pagina's vol fragmenten uit de eerste tien jaargangen (1857-1866) van het *NTvG*. Door de jaren heen is het plaatsen van dergelijke historische fragmenten een traditie geworden in de kolommen van het Tijdschrift. Ook bij de viering van het 125-jarig bestaan werd zeker aandacht besteed aan de medische geschiedenis [Verslag van de bijzondere wetenschappelijke vergadering ..., 126 (1982) 33-38], maar alleen de bijdrage van L.B.W. Jongkees [125 jaar Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, uit het verleden via het heden naar de toekomst, 126 (1982) 1-3] verdient hier vermelding.

Een veel rijkere oogst leverde het jubileumjaar 1991, waarin een speciaal nummer verscheen dat boordevol informatie staat die direct relevant is voor de bestudering van de hier geselecteerde bronteksten. In volgende van verschijnen waren dat de bijdragen van G.M. van Heteren, Licht op de geneeskunde: medische illustraties in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde [ook in deze bibliografische titels afgekort als *NTvG*, v.l.], 1857-1925 [135 (1991) 1777-1778]; J.K. van der Korst, Het *NTvG* en de medische wetenschapsbeoefening in Nederland (1857-1896); licht onder de (koren)maat? [135 (1991) 1779-1781]; J. de Zoete, De medische illustratie en de techniek; negentiende-eeuwse grafische procédés en hun geschiktheid voor de wetenschappelijke illustratie [135 (1991) 1782-1787]; S.J. Witter, Van tekening en foto tot gedrukte illustratie; graveurs, lithografen en drukkers werkzaam voor het *NTvG* tot 1920 [135 (1991) 1788-1795]; G.M. van Heteren, Beelden van het normale leven; fysiologische illustraties en medische 'vertaling' in het *NTvG* in de 19e en vroeg-20e eeuw [135 (1991) 1802-1807]; B. Pasveer, Leren lezen; röntgenfoto's en het *NTvG* [135 (1991) 1808-1811]; J.P. Vandenbroucke, Ziekten in kaart gebracht in het *NTvG*, 1857-1880 [135 (1991) 1819-1826] en Th.W.M. van de Wiel, De patiënt tentoongesteld: klinische demonstratie en klinische les in het *NTvG* [135 (1991) 1827-1832].

In hetzelfde kielzog en min of meer in aansluiting op de teksten die begin jaren vijftig door het *NTvG* waren gepubliceerd, volgde bij de viering van het 140-jarig bestaan een reeks artikelen over de 'voortgang' en het 'omzien in verwondering' over de periode 1957-1997. Het desbetreffende themanummer opende met een overzicht door J. van Gijn [140 jaar *NTvG*. 140 jaargangen: terugblik, inblik en versniet, 141 (1997) 1-4] en een redactionele bijdrage van H.C. Walvoort [Medische wetenschap in het Nederlands, 141 (1997) 5-7], waarna de thematische bijdragen volgden: van D. Kromhout [De 'Zeven-landenstudie': 40 jaar onderzoek naar coronaire hartziekten in 7 landen, 141 (1997) 7-9]; E. Mandema [De interne geneeskunde in de laatste 40 jaar, 141 (1997) 9-17]; P.J. Kuijjer [De heelkunde in de laatste 40 jaar; omzien in verwondering, 141 (1997) 17-26, gevolgd door reacties van G. Groot, L.D.J. Maljers en O.T. Terpstra, 141 (1997) 272, 399-400 resp. 400]; J. Janssens [Verloskunde en gynaecologie in de laatste 40 jaar, 141 (1997) 26-32]; K.L. Maas en J.H.M. Lockefer [De klinische les in het *NTvG* in de afgelopen 40 jaar, 141 (1997) 51-53]; K.L. Maas en A.J.P.M. Overbeke [Oorspronkelijke artikelen in het *NTvG* in de afgelopen 40 jaar, 141 (1997) 53-55] en J. Visser [Een kwarteeuw antistollingsbehandeling met behulp van de computer, 141 (1997) 55-57].

Ten slotte – het jubileum van 2007 met het meergenoemde gedenkboek passerend – zijn er verschillende artikelen geweest waarin voor de bewerking van een medisch-historisch thema intensief of zelfs exclusief gebruik werd gemaakt van het *NTvG*. De studies van J. Vesseur en G.J. Bremer [Publicaties van huisartsen in het *NTvG* van 1900-1957, *Huisarts en Wetenschap* 18 (1975) 105-114] en P.J. van Dalen en G.J. Bremer [Publicaties van huisartsen in het *NTvG* 1857-1900, *ibidem* 22 (1979) 114-121]; van J.P. Verhave [Nederlandse reacties op de ontdekking van malaria-parasieten en hun overbrengers. Een overzicht uit het *NTvG* in het laatste kwart van de 19e eeuw, *Tijdschrift voor de geschiedenis van de geneeskunde, natuurwetenschappen, wiskunde en techniek* 11 (1988) 33-57]; J. Masereeuw [De rol van het *NTvG* als verschaffer van medische informatie tijdens de bezetting, in: M.J. van Lieburg en W.W. Mijnhardt (red.), *Geneeskunde en gezondheidszorg in Nederland 1940-1945* (Amsterdam: Rodopi, 1992) 254-255]; A. de Knecht-van Eekelen [Opvattingen over geneeskundige statistiek in het *NTvG* rond de eeuwwisseling, *Gewina* 15 (1992) 163-181]; L. Schoon [De gynaecologie als belichaming van vrouwen. Verloskunde

en gynaecologie 1840-1920 (Zutphen: De Walburg Pers, 1995)]; A.M. Luyendijk-Elshout [Een strijd over het begrip 'ziekte' in het *NTvG*, 1863, 143 (1999) 2567-2570] over de polemieken tussen J.M. Schrant [Over de empirische ontwikkeling van het ziektebegrip, 6 (1862) 700-701; Over ziektebegrip, diagnostiek en terminologie, 7 (1863) 293-298 en Nog iets over het begrip van leven en van ziekte, 7 (1863) 529-534] en W. Koster [Iets over het begrip van ziekte en ziektekunde, 7 (1863) 337-340 en Een laatst woord aan Prof. Schrant, 7 (1863) 630-631]; K. Caminada en J. van Gijn [Honderd jaar beroerten in het *NTvG* (1857-1956), 143 (1999) 2576-2580]; R.A.A. van Duursen, W. Hart, en A.J.P.M. Overbeke [Toename van het percentage vrouwelijke artsen die publiceren in het *NTvG* (1948-1998), gelijkblijvend percentage onder mannelijke, 144 (2000) 1171-1174] en J.J. van Ieperen, A.J.P.M. Overbeke en W. Hart [Oorspronkelijke stukken in het *NTvG* in de tweede helft van de 20e eeuw: aard van de beschreven onderzoeken en aantal en achtergrond van de auteurs, 145 (2001) 30-33] zijn daarvan voorbeelden.